

KASABA UYUSHMALARI FAOLIYATINING HUKUMAT YURITISHDAGI AHAMIYATI

Mamlakat Mo‘minovna Qodirova

Tarix fanlar nomzodi, dotsent

Qarshi davlat universiteti, O‘zbekiston tarixi kafedrası

ANNOTATSIYA

Kasaba uyushmalari fuqarolik jamiyati rivojlanishi, jamoatchilik nazorati va mehnatkashlarning huquqlarini himoya qilishda hukumat bilan faol harakatlantiruvchi sub’ekt hisoblanadi. Chunki kasaba uyushmalari ish beruvchilar oldida aholining ishchi toifalari manfaatlarining asosiy himoyachilari bo‘lib, ishchilar huquqlarini amalga oshirishga ko‘maklashadi, mehnat sharoitlarini yaxshilaydi va ish haqining tegishli darajasini ta‘minlaydi. Maqolada ushbu masalalar bayoni keltiriladi.

Kalit so‘zlar: kasaba uyushmasi, hukumat, ijtimoiy hamkorlik, jamiyat, zamonaviy.

KIRISH

Kasaba uyushmalari jismoniy shaxslar o‘z siyosiy faoliyatini amalga oshiradigan faol fuqarolik jamiyati institutlaridir. Siyosiy partiyalardan farqli ravishda kasaba uyushmalari fuqarolarning ijtimoiy va mehnat sohasidagi manfaatlarini ifodalaydi va himoya qiladi. Ilk kasaba uyushmalari paydo bo‘lgandan buyon bu institut siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarda faol ishtirok yetib kelmoqda. Bu esa kasaba uyushmalarining davlat organlari bilan birgalikda muayyan funksiyalarni (mehnat tekshiruvi, ijtimoiy sug‘urta, mehnat sharoiti va ishchilarning dam olishini ta‘minlash) bajarishi bilan bog‘liq.

ADABIYOTLAR SHARHI

Nafaqat O‘zbekistonda balki butun dunyo kasaba uyushmalari ish beruvchilar oldida aholining ishchi toifalari manfaatlarining asosiy himoyachilari bo‘lib, ishchilar huquqlarini amalga oshirishga ko‘maklashadi, mehnat sharoitlarini yaxshilaydi va ish haqining tegishli darajasini ta‘minlaydi. Ushbu maqsadga erishish uchun davlat organlari va ish beruvchilar bilan muzokaralar, ikki yoki uch tomonlama maslahatlashuvlar tashkil etadi. Kasaba uyushmalari parlamentlar bilan turli shakllarda munosabatga kirishadi jumladan, ishchi xodimlarning manfaatlarini himoya qilish maqsadida hamkorlik qiladi yoki ta‘sir ko‘rsatadi. “Kasaba uyushmalarining ishchi-xodimlar haq-huquqlarini himoya qilish, jamoa shartnomasida nazarda tutilgan bandlarining ijro etilishini ta‘minlash, ish joylarida mehnat muhofazasiga rioya etilishini

nazorat qilishdagi o‘rni va ahamiyati katta. Afsuski bugungacha O‘zbekistonda ushbu sektor faqat ko‘rgazma uchun bor edi, xolos. Davlat uning huquqlarini norasmiy cheklagan, ovozini o‘chirib qo‘ygan edi. Chunki ushbu tizimning ishchi-xodimlar manfaati yuzasidan “qozichilik” qilishi mehnat safarbarligi so‘ndiradi, odamlarning o‘z haq- huquqiga bo‘lgan qarashlarni o‘zgartirib yuboradi”. [2].

Zamonaviy dunyoda kasaba uyushmalari harakati ijtimoiy va siyosiy hayotda muhim rol o‘ynaydi. Fuqarolik jamiyatining ushbu muhim institutining o‘rni va ahamiyati yildan-yilga ortib bormoqda. Bunga jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, hozirgi kunda davom etayotgan pandemiya ham yordam bermoqda. Umumjahon resurs jamg‘armalari kontekstida davlat va xususiy ish beruvchilar turli imtiyozlar, ijtimoiy nafaqalar hajmini qisqartirishga, eng muhimi- ish haqini muzlatishga yoki undan ham yomoni- xodimlar sonini kamaytirishga majbur. Bunday og‘ir vaziyatlarda fuqarolar kasaba uyushmalari yordamida o‘z manfaatlarini himoya qilishga harakat qiladilar. “Mehnatkashlar huquqlarini himoya qilish, ularga munosib turmush sharoiti yaratish bugungi dunyoning eng insonparvar qadriyat-laridan biri hisoblanadi” [3].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

BMTning 1966 yil 19 dekabrda Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktida ham o‘z tasdig‘ini topgan. Ushbu paktning – 8 moddasida kasaba uyushmalar va insonlarning mehnatga oid huquq va yerkinliklari haqida e‘tirof yetiladi.

- Har bir insonning o‘z iqtisodiy va ijtimoiy manfaatlarini amalga oshirish va himoyalash uchun kasaba uyushmalari tashkil yetish va o‘z ihtiyori bilan ana shu uyushmalarga kirish huquqi. Buning uchun tegishli tashkilot qoidalariga rioya qilish shart. Ko‘rsatib o‘tilgan huquqdan foydalanishga hech bir cheklanish qo‘yilmaydi, qonunda ko‘zda tutilgan va demokratik jamiyatda davlat xavfsizligi yoki jamoat tartibi manfaatlari yo‘lidagi yoki boshqalarning huquq va yerkinligini muhofaza qilishdagi huquqlar bundan mustasno.

- Kasaba uyushmalarning milliy federatsiya yoki konfederatsiyalarning xalqaro kasaba uyushmalari yoki shu kabi uyushmalariga birlashish huquqi.

- Kasaba uyushmalarining hech bir to‘siqsiz, cheklashsiz faoliyat yuritish huquqi, qonunda ko‘zda tutilgan va demokratik jamiyatda davlat xavfsizligini yoki jamoat tartibi manfaati yoki boshqalarning huquq va yerkinlikligini muhofaza qilish uchun zarur bo‘lgan huquqlar bundan mustasno [4].

Shunday qilib, kasaba uyushmalarining birlamchi vazifasi ijtimoiy va mehnat manfaatlarini va xodimlar huquqlarini himoya qilish bilan bog‘liq.

Hozir davom etayotgan pandemiya davrida dunyo davlatlarida moliyaviy-iqtisodiy inqiroz – kasaba uyushma harakatiga tubdan yangi iqtisodiy vaziyatda ishchilar manfaatlarini va

huquqlarini himoya qilish o‘z taktikasini belgilash vazifasini qo‘ydi. Kasaba uyushmalarining ijtimoiy va mehnat munosabat-larining to‘laqonli sub‘ektlari sifatida faoliyat ko‘rsatishida nafaqat ularning o‘zlari, balki bo‘lajak ittifoqchilar – davlat organlari, fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari ham manfaatdor bo‘lishlari lozim. Kasaba uyushmalari va hokimiyat o‘rtasida muloqot imkoniyati ijtimoiy nizolarning oldini olishga yordam beradi va ijtimoiy barqarorlikka ko‘maklashadi.

NATIJARLAR

Kasaba uyushmalarining dunyo siyosiy hayotidagi rolini qiyosiy siyosiy tahlil qilish quyidagi xulosalarni chiqarishga imkon beradi:

Birinchidan, kasaba uyushmalari zamonaviy dunyoda siyosiy munosabatlarning eng faol sub‘ektlaridan biri hisoblanadi, chunki so‘nggi yillarda ular siyosiy jarayonda turli shakllarda faol ishtirok yetdilar. Bu kasaba uyushmalari vakillarining Qonunchilik jarayonidagi ishtiroki, yangi siyosiy va huquqiy makonni yaratishda, hukumat bilan doimiy ish olib borishda va kasaba uyushmalari tashabbusi bilan mehnatkashlarning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sohalaridagi o‘zgarishlarga qaratilgan qator ommaviy harakatlarini o‘tkazishda o‘z aksini topdi.

Ikkinchidan, kasaba uyushmalari jamiyat siyosiy munosabatlari tizimida o‘ziga xos sub‘ekt hisoblanadi. Bu o‘ziga xoslik kasaba uyushmalarining bir tomondan, ijtimoiy – iqtisodiy va ijtimoiy-ichki manfaatlar uchun kurash, ikkinchi tomondan, ishchilarning siyosiy manfaatlari uchun kurash, ikki funksiyaning ziddiyatli o‘zaro aloqasini tashuvchilar bo‘lganligi bilan bog‘liq.

XULOSA VA MUNOZARA

Tadqiqot jarayonida o‘rganilgan kasaba uyushmalari va ularning xokimiyat bilan bog‘liq yo‘nalishlar hamda muammolarni quyidagi tarzda guruhlash mumkin:

- Kasaba uyushmalar jamiyatning siyosiy hayotiga faol aralashuvi muhim ahamiyatga molikligi shundagi bunda asosan inson omili birlamchi funksiyani bajaradi.
- Jamiyatda yuzaga kelayotgan ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy muammo-larning yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarni oldini olishda asosiy figura hisoblablanadi.
- Kasaba uyushmalari o‘z g‘oyaviy, nazariy va mafkuraviy platformasini, muayyan ideal, ijtimoiy tuzilish modelini ishlab chiqishga kirishadi va sa’y-harakatlar ushbu modelni amalga oshirishga yo‘naltiriladi. Ommaviy norozi-liklar paytida alohida siyosiy talablardan kasaba uyushmalari saylov davrida alohida saylov bloki sifatida siyosiy kurashda bevosita ishtirok yetishga o‘tishmoqda.
- kasaba uyushmalari tabiiy ravishda siyosiy kurashga, turli siyosiy kuchlar o‘rtasida, turli mafkuraviy platformalar va modellar o‘rtasida keskin siyosiy janglarga tortiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘RQ–588-son 06.12.2019. Kasaba uyushmalari to‘g‘risida (lex.uz).
2. Qudratilla Rafikov – Vatan va millat qayg‘usi – B. 65. Toshkent 2020.
3. Qudratilla Rafikov - Ilk va so‘ngi so‘zimiz Vatan – B. 56. Toshkent 2019.
4. 1966 yildagi Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi Xalqaro Pakt (O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 31 avgust 1995 yilgi qarori bilan ratifikatsiya qilingan.).
5. 1966 yildagi Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to‘g‘risidagi Xalqaro pakt (O‘zbekiston Respublikasi 1995 yil 31 avgust kuni Paktga qo‘shilgan).